

ROMANÇOS DE CAPTIUS EN ELS SEGLES XVII I XVIII

Lluís-Carles Busquets

Els romanços són textos versificats, pensats per ésser cantats o relatats. Foren transmesos per via oral per poetes, joglars i trobadors, i a partir de l'aparició de l'impremta, a més, es transmeteren a través del paper imprès, ja fos en forma de recull, com els romancers, o en forma de plec sol. Aquest darrer era de mida quart i normalment la seva extensió era de quatre pàgines, encara que podia tenir-ne més. A partir dels primers anys del segle XVIII també se n'imprimiren en mida foli.

Els temes que tractaven els romanços eren tant diversos, que es pot dir que els abastaven tots, però sobretot els noticiables i actuals, per això es diu que han estat els precursors dels periòdics. Gairebé tots anaven acompanyats d'algun gravat que facilitava la seva comprensió i ajudava a la seva venda.

També se'ls anomenava romanços de cec, ja que eren anunciats o recitats majoritàriament per cecs, mentre els seus pigalls assenyalaven amb una canya o bastó els quadres pintats en un panell adient, i un cop acabat el cant o recitat venien els fulls entre el públic que s'havia aturat a escoltar-los.

Duran els segles XVII i XVIII proliferaren els de tema de captius, que preocupava molt la població, sobretot la costanera.

Els romanços, doncs, que tracitem aquí solament es refereixen a la captivitat marítima, ja sigui feta en l'abordatge d'un vaixell o en el desembarcament a les platges o costes amb la finalitat de raptar persones, la majoria de vegades per vendre-les com a esclaus.

Aquests romanços també es podrien considerar com a religiosos,

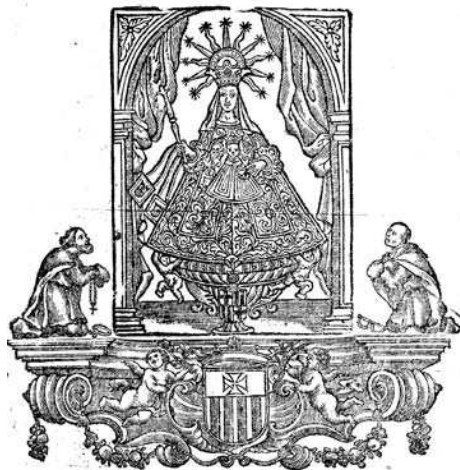
ja que en la majoria d'ells un dels temes principals, per no dir el que més, se centrava en el fet, per part dels captius, de mantenir-se fidels al cristianisme, malgrat les promeses i/o amenaces fetes per part dels seus capturadors, i el premi que rebien per la seva inqüestionable fe; encara que alguns prefereixen la mort abans que abjurar, d'altres es faran adeptes de Mahoma, si més no per salvar la pell. Trobarem que alguns podran tornar redimits o fugitius, i n'explicaran de tots colors, segurament afegint-hi molta fantasia.

El tema de la redempció de captius per part d'ordes religiosos tingué molta acceptació entre la gent, que ho veia amb bons ulls a més de col·laborar-hi si més no pecuniàriament. L'orde més popular era el de la Mercè, fundada per Pere Nolasc, Ramon de Penyafort i el rei Jaume I, el 1218.

Hi ha un romanço que pensem que es interessant, si més no perquè ens dóna una dada —cal agafar-la amb totes les reserves— força curiosa. Es tracta del nombre de captius redimits per l'esmentat orde de la Mercè l'any 1723.

L'autor del romanço diu que és un dels redimits, i xifra aquests en 425, dels quals n'hi ha de catalans, mallorquins, canaris, de Sardenya i alguns valencians. I més d'una vintena d'aquests redimits eren joves i nens. A més, continua el romanço, l'orde dels Trinitaris, deslliurà cinquanta-un homes i tres dones (*gravat núm. 1*).

Com exemple de martiri tenim el d'un romanç estamat a Reus per Rafael Compte, en el segle XVIII, on s'explica com un captiu valencià anomenat Belardo, estant captiu a Constantinoble, s'enamora de la filla del rei, que es diu Lucinda, la convenç que es cristianitzi i, òbviament, moren martiritzats a la foguera (*gravat núm. 2*).

Gravat núm. 1

Gravat núm. 2

No tots els pirates eren «dolents», com podem veure en un romanço imprès a Barcelona al segle XVIII, per l'impressor i llibreter Joan Serra, establert a la baixada de la Canonja, on es relata que una parella d'Almeria, que s'havia donat paraula de casament, passejava un matí de Sant Joan per la costa, quan la dama fou raptada per un corsari turc, que al final en té llàstima i ell mateix li dóna la llibertat.

Una altra característica que tenien molts romanços, sobretot els de captius, és que llegint l'encapçalament ja t'assabentaves de tot, i de vegades amb el gravat on també s'intentava resumir-ho (*gravat núm. 3*). Això s'explicaria pel fet que aquest tipus de literatura anava destinada a la gent senzilla, que normalment no sabia llegir i ja coneixia el relat d'haver-lo sentit, ja fos al ceguet o bé als vespres quan, reunits a la vora del foc, una persona lletrada els l'havia llegit. Així doncs, aquests fulls no perdien interès encara que passés temps, perquè mirant el gravat, com ja hem apuntat, revivies la història.

Un altre romanço que es féu popular fou el que du per títol *El Cautivo de Girona*. L'edició més antiga que hem trobat és tarragonina, editada per Magí Canals, que ens diu que és una *Nueva Relación*, fet aquest que voldria dir que és la primera versió d'aquest romanço (*gravat núm. 4*).

Es tracta d'un captiu que, des d'Alger, envia una carta al seu pare explicant-li els maltractaments que pateix. El captiu diu, però, que ja entén que això és un càstig de Déu, que és la seva voluntat, i aprofita la carta per confessar-se al seu pare, ja que estant estudiant per capellà i a punt de cantar missa, va casar-se sense el seu permís i que per això, en presentar-se a casa seva, va ser rebutjat de mala manera malgrat posar-se als seus peus tant ell com la seva esposa, i amb això, li diu el fill, «Pare, et vares passar».

«Vaig marxar cap a Tarragona —continua explicant—, i pel camí m'assaltaren sis bandolers, que em robaren quartos i cavall i que a resultes d'això em vaig veure obligat a demanar caritat per poder subsistir. Vaig allistar-me com a soldat i em traslladaren a Barcelona on m'embarcaren junt amb els meus companys per lluitar contra uns moros que

empaitaven un vaixell cristià, però vaig ser capturat pels turcs. Portat a Turquia i a la plaça d'Argel, em vengueren com esclau. La mora que em comprà va demanar-me que reneguéss del cristianisme per casar-se amb mi i gaudir de la seva riquesa, i en negar-m'hi, i com a despit m'acusaren d'assetjament. El moro —que segons el romanço era amant de la mora— em va fer dejunar durant tres dies, tancant-me després a la presó». La carta acaba demanant al pare que tingui cura de la seva dona.

El pare, desconsolat, li contesta amb una altra carta, demanant-li perdó. La dona, per la seva part, ven totes les seves joies i embarca per anar a rescatar-lo.

El final és feliç —no podia ser d'una altra manera— i acaba el romanço amb la moralitat de recomanar als pares que no maleixin els fills.

Tots els romanços de captius que coneixem d'aquesta època porten un gravat, o més, en el seu encapçalament. Aquests gravats són de mida petita i amb tota seguretat es tracta de gravats que formaven part del fons de les respectives imprentes, que en un principi van ser fets per il·lustrar llibres o altres impresos com poden ser els goigs i ara acompanyen aquests romanços. Els gravats fets expressament per als textos i de mida més gran —vuitè, o sigui, ocupaven mitja pàgina— no els trobarem fins a començaments del segle XIX.

Gravat núm. 3

Gravat núm. 4

Gravat núm. 5

Gravat n.º 6

A l'hora de decidir quin o quins eren els més adients per a cada relat, l'impressor posava el que li semblava millor o que més s'hi adeia i, de vegades, el resultat no era massa afortunat. En l'ampliació del vaixell de la capçalera del romanço del captiu de Girona (gravat n.º 5) es pot apreciar com aquest ha estat retocat, esborrant una imatge que suposem que era religiosa ja que estava envoltada per una aurèola.

En el gravat n.º 6 podem veure la capçalera d'un romanço imprès a Barcelona en el segle XVIII per Joan Serra i Centené, on veiem un vaixell més petit que els personatges i un gravat de sant Antoni de Pàdua emmarcat, clara demostració d'haver estat manllevat d'una estampa o d'una capçalera de goigs.

Un altre tret característic dels gravats en què apareixen pirates, ja siguin turcs o algerians, és que sobre

el turbant hi col·locaven una mitja lluna, signe inequívoc de la seva naturalesa (gravat n.º 7).

Els tiratges de plec de romanços es contaven per milers, ja que s'exportaven no solament a tota la Península, sinó també a Amèrica, i aquesta és una de les raons que fossin escrits en castellà, llevat dels de tema local. Una mostra la tenim en el romanço de *La Renegada de Valladolid*, un romanço del qual es feren múltiples edicions –Joan Amades diu que en coneixia dotze–. La primera que hom coneix és del 1590, estampada a Barcelona per Hubert Gotard, i la darrera correspon a «El Abanico», impremta també barcelonina, ja del segle XX, mostra fefaent de la perdurabilitat del romanço popular.

I per acabar, perquè el tema donaria per a molt, deixeu-m'ho fer amb aquest rodolí trobat en un vell romanço:

Gravat n.º 7

Espero que aquesta història hagi estat del vostre grat i perdoneu al poeta pel que s'hagi equivocat.

ESCANDALL

Els dolçainers de PUCOL

Tel. 687 924 492